

Ordsfatt och rättessnöre

För den som vill utvecklå sitt ordföråd är den ett ymighetshorn. För den som vill veta hur ett ord ska stavas eller böjas är den outhärlig. Jag talar naturligtvis om Svenska Akademiens ordfatta (SAOL). I år utkom en ny upplaga, den trettönde i ordningen. Åtta år har förflutit sedan den senaste upplagan, och vad har då hänt sedan sist?

:klarspråk

Framför allt har antalet ord ütökats markant. Inte mindre än 10 000 nya ord har tagits med! Samtidigt har ordfattans redaktion strukit cirka 5 000 ord som fanns med i den tolfte upplagan, främst sådana ord som inte längre används i någon större utsträckning. Sammantaget omfattar SAOL nu cirka 125 000 ord. Påståendet att svenskan skulle vara ett fattigt språk ekar onekligen tomt när man ställs inför denna ordsfatt. Ordsfattan växer hela tiden och man undrar hur vi tidigare har kunnat klara oss utan ord som *sockerfälla*, *förvald*, *minimalistisk* och *mingla*?

SAOL som spegel av samtiden

Hur görs då urvalet? Jo, först och främst utifrån principen om frekvens, alltså i vilken utsträckning orden faktiskt används i dagens samhälle, i *samtidssvenskan*. Genom förbättrade tekniska hjälpmedel, som textdatabaser och sökmotorer, är det nu betydligt enklare än förr att fastställa frekvensen. Av stor vikt för arbetet med SAOL är tillgången till textdatabasen Språkbanken som omfattar 75 miljoner ord hämtade från såväl modern tidningstext som äldre svensk litteratur. Även om underlaget i textdatabaserna är brett, bär många av de nya orden i SAOL prägel av tidningssvenska. Det nytillkomna ordet *nakenchock* har visserligen förekommit ofta i kvällspress på sista tiden, men mer sällan i andra sammanhang. Om ordet överlever till nästa upplaga återstår att se.

Det finns många som engagerat följer SAOL:s förvandling från upplaga till upplaga. Somliga gläds åt att ord som de själva gärna använder vunnit inträde och därmed ett slags erkännande. Andra sörjer att ett gammalt älsklingsord brutalt ryckts bort. Åter andra vredgas över att ord som de finner ovärdiga har tagits med. Visst kan det kännas sorgligt att sympatiska ord som *filurisk* och *njugghänt* mönstrats ut ur SAOL, men i ärlighetens namn är behovet av dem knappast trängande. Den som sörjer utmönstrade ord kan också känna sig lugn. Inget ord "försvinner" ut i tomma intet, utan finns troligen att hitta i nätupplagan av Svenska Akademiens ordbok (SAOB) under adressen <http://g3.spraakdata.gu.se/saob>.

Från matlagning till datateknik

Vad är det då för slags ord som förärats en plats i nya SAOL? Orden kommer från en mängd områden. En stor grupp utgörs av ny teknik, inte minst datateknik: *pixel*, *cache* och *skräppost*. Från politiken har vi fått ord som *avtalspensionär*, *personvalskampanj* och *skatteväxling*. Intresset för matlagning speglas i ord som *gnocchi*, *haloumi* och *basmatiris*. Nyorden domineras inte oväntat av substantiv, men här finns även nya adjektiv som *multiresistent*, *gränsöverskridande* och *hushållsnära*. Bland nya verb som redan känns självklara märks *sms:a*, *uppradera* och *dubbelklicka*. Många av nytillskotten i SAOL kommer från engelskan, men även från annat håll. Från arabiskan har vi till exempel fått det vardagliga *keff* (dålig).

En bokstav till i alfabetet

En annan nyhet i den trettönde upplagan är att en bokstav som tidigare levtt en undanskymd tillvaro nu får upprättelse. Det är *w* (*dubbel-v*) som i nya SAOL för första gången behandlas som en självständig bokstav och inte längre behövs underordna sig *v*. Från och med i år har alfabetet alltså inte 28 utan 29 bokstäver. Detta beslut föregicks av en intensiv debatt bland språkvetare. Farhågor uttrycktes bland annat om att det kan bli svårt att hitta ord om man är osäker på om de stavas med *v* eller *w*. De flesta har dock varit eniga om att det är logiskt riktigt att hålla isär bokstäverna, bland annat därför att de kan vara betydelseskiljande. *Twist* är ju till exempel något helt annat än *twist*. I SAOL finns det nu cirka 80 ord som listas under *w*, varav många är relativt moderna lånord, som *waptelefon*, *wasabi* och *webbhotell*.

SAOL som rättessnöre

Den som vill veta vad alla ord betyder blir förstas besviken. SAOL är nämligen inte en definitionsordbok. Ord som flertalet svensktalande förväntas känna till ges ingen förklaring. Mer ovanliga och svåra ord förklaras dock kortfattat och enkelt. SAOL är alltså främst en ordfatta som beskriver det faktiska, samtida språkbruket. Men minst lika viktig är SAOL:s funktion som rättessnöre i fråga om hur ett ord ska stavas och böjas. I SAOL finner du svaret om du är osäker på hur du ska stava ord som *khmer*, *presenning* eller *clementin*.

SAOL ger också vägledning om hur engelska lånord bör stavas och böjas på svenska: en *fajt*, flera *fajter*, hellre än *fight*. Ibland ges dock inget försvenskat alternativ, till exempel *racet*. Ord som har kommit till svenskan från engelskan är många gånger svåra att böja, eftersom engelskt plural-s hamnar i konflikt med det svenska böjningsmönstret. En nyhet i den trettönde upplagan är att SAOL i vissa fall, efter den rekommenderade böjningsformen, använder formuleringen "hellre än -s". Det gäller till exempel *cover* där pluralformen *covers* rekommenderas före *covers*.

Den starka ställning SAOL har gör att skribenter gärna lutar sig mot SAOL som norm inte bara när det gäller stavning och böjning. SAOL:s redaktion har också i den trettönde upplagan ütökät det normativa inslaget och försökt göra rekommendationerna tydligare. Inte minst gäller detta uttryck hämtade från engelskan. Här rekommenderar SAOL i flera fall att ett motsvarande svenskt uttryck bör användas i stället för det engelska. Ett typexempel är *backup*: "Använd hellre *säkerhetskopiering*".

Ska eller *skall* är en fråga som har stötts och blötts i Regeringskansliet under årtionden. Nu ger SAOL för första gången eldunderstöd åt *ska*-förespråkarna genom att ange *ska* som förstaval – helt i linje med principen om frekvens.

Ja, var och en kan ha både glädje och nytta av nya SAOL, så se till att ha ett exemplar i en bokhylla nära dig!

Text: Bengt Baedecke, språkexpert i Regeringskansliet